

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЕКОЛОГІЇ КАРПАТ НАН УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ БОТАНІКИ ім. М.Г. ХОЛОДНОГО НАН УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
БОТАНІЧНИЙ САД ІМЕНІ АКАД. О.В. ФОМІНА
ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОЛОГІЇ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ
ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
УКРАЇНСЬКЕ БОТАНІЧНЕ ТОВАРИСТВО
ВСЕСВІТНІЙ ФОНД ПРИРОДИ (WWF)

**РОСЛИННИЙ СВІТ
У ЧЕРВОНІЙ КНИЗІ УКРАЇНИ:
ВПРОВАДЖЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ
СТРАТЕГІЇ ЗБЕРЕЖЕННЯ РОСЛИН**

**МАТЕРІАЛИ
III МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

**4 – 7 ЧЕРВНЯ 2014 р.
ЛЬВІВ, Україна**

ПРОГРАМНА РАДА:

академік НАН України, проф., віце-президент УБТ, голова Львівського відділення УБТ М.А. Голубець (*почесний голова ради*); д.б.н., с.н.с. М.П. Козловський (*співголова ради*); к.б.н., с.н.с. О.О. Кагало (*співголова ради*); чл.-кор. НАН України, проф., президент УБТ С.Л. Мосякін (*співголова ради*); к.б.н. О.О. Андреева (*заст. голови ради*); пр. інж. С.В. Сосновська (*відповідальний секретар ради*); члени ради: заступник начальника Департаменту екології та природних ресурсів ЛОДА Г.В. Башта; к.б.н. І.О. Беднарська; к.б.н. О.О. Безсмертна; д.б.н., проф. Й.М. Берко; д.б.н., проф. В.П. Гелюта; к.б.н., с.н.с. І.М. Данилик; чл.-кор. НАН України, проф. Я.П. Дідух; к.б.н. К.В. Дорошенко; чл.-кор. НАН України, проф. І.О. Дудка; д.б.н., с.н.с. Г.Г. Жилияєв; к.б.н., доц. З.І. Калинець-Мамчур; д.б.н., с.н.с. В.Г. Кияк; д.б.н., проф. С.Я. Кондратюк; к.б.н., с.н.с. І.А. Коротченко; к.б.н., с.н.с. О.В. Лобачевська; к.б.н., с.н.с. М.М. Перегрим; к.б.н., доц. А.І. Прокопів; к.б.н., с.н.с. О.О. Сенчило; к.б.н., с.н.с. Н.М. Сичак; пр. інж. Н.В. Скібіцька; д.б.н., проф. Л.О. Тасенкевич; начальник Департаменту екології та природних ресурсів ЛОДА М.С. Хом'як; д.б.н., проф. П.М. Царенко.

Затверджено до друку Вченою радою Інституту екології Карпат НАН України (протокол № 5 від 29.04.2014 р.)

The Publication is partly supported by the WWF, company IKEA and Society for Investments and Development DEG within the frame of the projects «Support Responsible Forest Management for a Sustainable Development in the Danube-Carpathian Ecoregion» (2011–2014) and «Support Responsible Forest Management for a Sustainable Development in the Ukrainian Carpathians» (2012–2015).

Публікація виконана за часткової підтримки Всесвітнього фонду природи (WWF), компанії IKEA та Товариства з інвестицій та розвитку Німеччини DEG у рамках проектів «Підтримка відповідального управління лісовими ресурсами для сталого розвитку в Дунайсько-Карпатському екорегіоні» (2011-2014) та «Підтримка відповідального управління лісовим господарством для сталого розвитку в Українських Карпатах» (2012-2015).

Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин / Матеріали III Міжнародної наукової конференції (4-7 червня 2014 р., м. Львів). – Львів, 2014. – 251 с.

ISBN 978-966-02-7238-5

У збірнику містяться матеріали III Міжнародної конференції «Рослинний світ у Червоній книзі України: впровадження Глобальної стратегії збереження рослин» (Львів, 4-7 червня 2014 р.)

Видання розраховане на ботаніків, мікологів, екологів, працівників охорони природи, викладачів, аспірантів, студентів природничих спеціальностей.

Растительный мир в Красной книге Украины: реализация Глобальной стратегии сохранения растений / Материалы III Международной научной конференции (4-7 июня 2014 г., г. Львов). – Львов, 2014. – 251 с.

ISBN 978-966-02-7238-5

В сборнике содержатся материалы III Международной конференции «Растительный мир в Красной книге Украины: реализация Глобальной стратегии сохранения растений» (Львов, 4-7 июня 2014 г.)

Издание рассчитано на ботаников, микологов, экологов, работников охраны природы, преподавателей, аспирантов, студентов естественнонаучных специальностей.

Автори повністю відповідають за наукову достовірність, зміст і стиль своїх публікацій. Погляди, висновки й позиції, висловлені авторами у статтях, можуть не збігатися з поглядами, міркуваннями й позиціями програмної ради, установ-організаторів конференції, Міністерства екології та природних ресурсів України та/або Національної комісії з питань Червоної книги України й Всесвітнього фонду природи (WWF).

Авторы полностью отвечают за научную достоверность, содержание и стиль своих публикаций. Взгляды, выводы и точки зрения, высказанные авторами в статьях, могут не совпадать со взглядами, выводами и точками зрения программного совета, учреждений-организаторов конференции, Министерства экологии и природных ресурсов Украины и/или Национальной комиссии по вопросам Красной книги Украины и Всемирного фонда дикой природы (WWF).

© Інститут екології Карпат НАН України, 2014

© Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, 2014

© Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

Ботанічний сад імені акад. О.В. Фоміна, 2014

© Українське ботанічне товариство, 2014

© Автори статей, 2014

ISBN 978-966-02-7238-5

14. Zajac A., Zajac M. Distribution atlas of vascular plants in Poland. – Cracow: Edited by Laboratory of Computer Chorology, Institute of Botany, Jagiellonian University, 2001. – 715 p.

Давидов Денис Анатолійович

Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України
вул. Терещенківська, 2, Київ, 01601, Україна; davydov-botany@yandex.ru

НОМЕНКЛАТУРНІ ПРОБЛЕМИ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ ДЕЯКИХ ВИДІВ РОСЛИН, ЗАНЕСЕНИХ ДО «ЧЕРВОНОЇ КНИГИ УКРАЇНИ»

Davydov D.A. NOMENCLATURAL PROBLEMS, CONCERNING SEVERAL PLANT SPECIES, LISTED IN THE RED DATA BOOK OF UKRAINE

A critical taxonomical study of authentic materials of plant species, listed in the Red Data Book of Ukraine, according to the International Code of Nomenclature for algae, fungi and plants (Melbourne Code) has been conducted. As a result it was found one species cited with illegitimate name as omonym (*Delphinium rossicum* Litv.; correct name for this taxa must be *D. cuneatum* Steven ex DC.) and three species with inexact authorship (*Allium regelianum* A. Beck. ex Iljin – must be *A. regelianum* A. Becker; *Botrychium multifidum* (S.G. Gmel.) Rupr. – *B. multifidum* (S.G. Gmel.) Trevis., *Crocus tauricus* (Trautv.) Puring – *C. tauricus* (Trautv.) Golde).

Питанням номенклатури під час проведення ботанічних досліджень зазвичай не приділяється достатньої уваги. Це пояснюється тим, що здійснення номенклатурно-таксономічних розвідок вимагає значних зусиль, спрямованих на пошуки автентичних матеріалів – першоописів видів (протологів), відомостей про їхні номенклатурні типи, а також ретельного критичного аналізу наукових публікацій, що стосуються окремих таксономічних груп. Разом з тим, проведення таких досліджень нерідко призводить до цікавих результатів, дозволяючи уточнити, підтвердити чи спростувати правильність використання певної назви для даного таксону, що є одним із першочергових завдань ботанічної номенклатури.

Метою нашого дослідження стало критико-таксономічне опрацювання автентичних матеріалів по видах судинних рослин, що занесені до третього видання «Червоної книги України» (2009) у відповідності до вимог чинного Міжнародного кодексу номенклатури водоростей, грибів та рослин (далі – МКНВГР), прийнятого у 2011 р. у м. Мельбурні, Австралія [11].

За результатами проведених досліджень встановлено, що серед 611 видів судинних рослин, наведених у «Червоній книзі України», один вказаний під неправильною назвою, а три – з такими, що мають не зовсім вірне авторство. Усі ці види з їх номенклатурними цитатами далі у тексті статті наведені в алфавітному порядку.

***Allium regelianum* A. Becker**, 1880, Bull. Soc. Imp. Nat. Moscou, 55, 1: 146; Ильин, 1929, Фл. юго-востока европ. ч. СССР, 3: 355; Введенский, 1935, Фл. СССР, 4: 241 (cum auct. Beck. ex Iljin); Бордзиловський, 1950, Фл. УРСР, 3: 103 (cum auct. Becker apud. Iljin); Омельчук-Мякушко, 1979, Фл. европ. ч. СССР, 4: 268 (cum auct. A. Becker ex Iljin).

Назва *Allium regelianum* A. Becker розглядається як *pomen nudum* з часів М.М. Ільїна, який вважав її неопублікованою. Однак для цього немає жодних підстав, у цитованій праці О.К. Беккера [9], окрім вказівки «in Salzboden, häufig» («на солончаках, часто»), назва *Allium regelianum* доповнена таким приписом: «Diese, für *A. pater familias* und *A. rotundum* gehaltene Art untercheidet sich von *A. rotundum* durch kleineren Wuchs, ziegelrothe Farbe der Blumen, kleinere Zwiebeln, welche aber ebenfalls, Zwiebelchen an der Mutterzwiebel haben» («Цей вид, що є батьківським по відношенню до *A. rotundum*, відрізняється від нього нижчим зростом, цегляно-червоним забарвленням квіток та дрібнішими розмірами цибулини, що, однак, також складається з дочірніх цибулинок»). Навіть такий стислий діагноз згідно статті 32 МКНВГР є цілком достатнім для дійсного обнародування таксону. Таким чином, замість *Allium regelianum* A. Becker ex Iljin необхідно вживати назву *A. regelianum* A. Becker.

***Botrychium multifidum* (S.G. Gmel.) Trevis.** 1874, Atti Soc. Ital. Sc. Nat. 17: 241; Rupr. 1859, Матер. к ближайш. позн. прозябаемости Российск. Имп. 11: 40, comb. inval.; Фомин, 1934, Фл. СССР, 1: 99 (cum auct. (S.G. Gmel.) Rupr.); Фомин, 1936, Фл. УССР, 1: 108 (cum auct. (S.G. Gmel.) Rupr.); А. Бобров, 1974, Фл. европ. ч. СССР, 1: 72 (cum auct. (S.G. Gmel.) Rupr.); Цвелев, 2005, Новости систем. высш. раст. 37: 16 (cum auct. (S.G. Gmel.) Rupr.). – *Osmunda multifida* S.G. Gmel. 1768, Nov. Comm. Acad. Petrop. 12: 517, excl. tab. 11, fig. 1. – *Sceptridium multifidum* (S.G. Gmel.) Nishida ex Tagawa, 1958, Journ. Jap. Bot. 33, 7: 200; Черепанов, 1973, Свод дополн. и измен. к «Флоре СССР»: 353. – *Osmunda matricariae* Schrank, 1789, Bair. Fl. 2: 419. – *Botrychium matricariae* (Schrank) Spreng. 1827, Syst. Veget. 4: 23.

Для цього виду зазвичай використовують назву *B. multifidum* (S.G. Gmel.) Rupr. Однак, ознайомившись з цитованою працею Ф.І. Рупрехта (Ruprecht, 1859), ми з'ясували, що автор розглядав *B. multifidum* як синонім *B. rutaceum* (L.) Sw., тому його не можна вважати автором комбінації згідно статті 34.1 МКНВГР. Цей факт вперше був виявлений ще у 1996 р. Б. Шкодою [12]. Таким чином, автором комбінації має вважатися італійський ботанік В. Тревізан. Варто зауважити, що назва *Osmunda multifida* S.G. Gmel., яка є базіонімом цієї комбінації, потребує консервації, оскільки її малюнок у Гмеліна (tab. 11, fig. 1), що розглядається як лектотип *B. multifidum* [1], насправді належить до *B. virginianum*. У зв'язку з тим, що гербарні матеріали С.Г. Гмеліна відсутні, а морфологічний опис, наведений у протолозі, є двозначним, можливо, у майбутньому буде краще відмовитися від використання назви *Osmunda multifida* і розглядати її як *pomen ambiguum*, вживаючи для нашої рослини назву *B. matricariae* (Schrank) Spreng. Однак відповідне рішення може бути прийняте лише Номенклатурним комітетом з судинних рослин.

***Crocus tauricus* (Trautv.) Golde**, 1906, Тр. СПб. общ. естеств. отд. бот. 35, 3 (Ботан. журн.), 4: 160 (sine auct. comb.); Вульф, 1929, Фл. Крыма, 1, 2: 71 (cum auct. (Trautv.) Puring); Б. Федченко, 1935, Фл. СССР, 4: 509 (cum auct. (Trautv.) Puring); Фомин і Бордзиловський, 1950, Фл. УРСР, 3: 282 (cum auct. (Trautv.) Puring); Цвелев, 1979, Фл. европ. ч. СССР, 4: 268 (cum auct. (Trautv.) Puring); Мосякін, 2013, Укр. ботан. журн. 70, 2: 240 (cum auct.

(Trautv.) Puring). – *C. biflorus* var. *tauricus* Trautv. 1859, Bull. Cl. Phys.-Math. Acad. Imp. Sci. Petersb. 17: 331. – *C. tauricus* Puring, 1900, Тр. бот. сада имп. Юрьевск. ун-та, 1, 4: 194, nom. nud.

Нещодавній дослідження С.Л. Мосякіна довели неправомірність використання назви *Crocus tauricus* Steven ex Nyman, 1882, що є недісно обнародованою згідно ст. 34.1 МКНВРГ (опублікована лише як синонім *C. speciosus* M. Bieb.) і відповідно не має пріоритету над *C. tauricus* (Trautv.) Puring [5]. Але чи є вірним авторство цього таксону? Праця М.І. Пурінга «Весенняя экскурсия в Крыму» [7] містить спогади автора про його поїздку до Криму у квітні 1900 р. При цьому всі згадані у тексті роботи латинські назви видів зовсім не мають авторів, серед них і *Crocus tauricus* (с. 194). Оскільки ні прямого, ні непрямого посилання на працю Р.Е. Траутфеттера та на описану ним різновидність *C. biflorus* var. *tauricus* у роботі Пурінга немає, то його не можна вважати автором номенклатурної комбінації згідно статті 33.3 МКНВРГ. У зв'язку з цим *Crocus tauricus* Puring є «голою назвою» (nomen nudum) – назвою таксону, опублікованою без опису або діагнозу. Першим дослідником, що став розглядати *C. biflorus* var. *tauricus* Trautv. у ранзі окремого самостійного виду, на нашу думку, слід вважати К.Л. Гольде, який у зведеному списку видів флори яйл Криму [2] наводить з-поміж інших також *Crocus tauricus* Trautv. (с. 160), що можна розглядати як непряме посилання на базіонім згідно статей 32.6 і 33.2 МКНВРГ. Таким чином, замість *Crocus tauricus* (Trautv.) Puring необхідно вживати назву *C. tauricus* (Trautv.) Golde.

***Delphinium cuneatum* Steven ex DC.** 1817, Reg. Veg. Syst. Nat. 1: 359; Невский, 1937, Фл. СССР, 7: 148; Вісюліна, 1953, Фл. УРСР, 5: 49; Цвелев, 1996, Бот. журн. 81, 12: 118; він же, 2001, Фл. Вост. Евр. 10: 71. – *D. kioviense* Besser ex Nyman, 1882, Consp. Fl. Eur.: 20, nom. inval. – *D. duhmbergii* Huth, 1893, Bull. Herb. Boiss. 1, 6: 330; Цвелев, 1996, Бот. журн. 81, 12: 118; він же, 2001, Фл. Вост. Евр. 10: 71. – *D. rossicum* Litv. 1917, in Маевский, Фл. средн. России, изд. 5: 24, non Rouy, 1893. – *D. litwinowii* Sambuk, 1929, Журн. Русск. бот. общ. 14, 4: 421; Вісюліна, 1953, Фл. УРСР, 5: 50; Цвелев, 1996, Бот. журн. 81, 12: 118; він же, 2001, Фл. Вост. Евр. 10: 71. – *D. subcuneatum* Tzelev, 1996, Бот. журн. 1996, 81, 12: 118; Цвелев, 2001, Фл. Вост. Евр. 10: 71.

Назва *Delphinium rossicum* Litv., прийнята у «Червоній книзі України», насправді є незаконною, оскільки вона є омонімом раніше встановленого кавказького виду *D. rossicum* Rouy, що розглядається як синонім *D. schmalhauseni* Albov [6]. Цей факт був встановлений ще у 1929 р. Ф.В. Самбуком, який запропонував замість назви *D. rossicum* Litv. вживати назву *D. litwinowii* Sambuk. На нашу думку, доцільно охороняти весь комплекс видів спорідненості *D. cuneatum* s.l. в Україні, розглядаючи його як один поліморфний вид *D. cuneatum* Steven ex DC. Це зумовлено двома основними причинами. По-перше, вказані для розмежування видів цього комплексу морфологічні ознаки, такі як форма приквітків та характеристика і виразність розвитку опушення в суцвітті, є нечіткими, що ми відмітили під час перегляду наявних матеріалів по *Delphinium cuneatum* s.l. в гербарії Інституту ботаніки НАН України (KW). По-друге, існує проблема типіфікації *D. cuneatum* s.str. М.М. Цвельов вважав, що під назвою *D. cuneatum* описана культивована форма невідомого походження, позбавлена опушення, тоді як рослини, зібрані власне Х.Х. Стевеном, мають опушення в суцвітті і належать не до *D. cuneatum*, а до іншого виду – *D. pubiflorum* (DC.) Turcz. ex Huth [8]. С.А. Невський стверджував, що немає достатніх підстав для розділення цього поліморфного виду на голу та опушену раси. Тому, слідуючи також Я.П. Дідуху із співавторами [4], поки що краще розглядати *D. cuneatum* у широкому обсязі.

Отже, проведені дослідження дозволили уточнити номенклатуру чотирьох видів, занесених до «Червоної книги України». На жаль, по деяким рідкісним видам судинних рослин (зокрема, *Allium scythicum* Zoz, *Centaurea margaritacea* Ten., *Erysimum krynkense* Lavrenko, *Matthiola fragrans* Bunge, *Pedicularis exaltata* Besser) нам поки що не вдалося відшукати автентичних матеріалів, тому подібна робота у майбутньому буде продовжена. Детального номенклатурно-таксономічного вивчення також потребують *Aconitum pseudanthora* Włocki ex Pacz., що, ймовірно, є пізнішим омонімом *A. pseudanthora* Winter., та *Heracleum pubescens* (Hoffm.) M. Bieb., який деякими авторами розглядається як тотожний *H. mantegazzianum* Somm. et Levier [3].

1. Бобров А.Е. Конспект папоротников Средней Азии и Казахстана // Новости систематики высших растений. Т. 21. – Л.: Наука, 1984. – С. 5-21.

2. Гольде К.Л. Физиономия растительности крымской яйлы // Тр. СПб. Общ. естеств. Отд. Бот. – 1906. – Т. 35, вып. 3, № 4. – С. 121-166.

3. Ена А.В. Природная флора Крымского полуострова. – Симферополь: Н.Орианда, 2012. – 232 с.

4. Дідух Я.П., Зиман С.М., Бурда Р.І., Четверних І.С. *Delphinium cuneatum* Stev. ex DC. – дельфіній клиноподібний // Екофлора України. Т. 2. – К.: Фітосоціоцентр, 2004. – С. 115-116.

5. Мосякін С.Л. Номенклатурно-таксономічні зміни, що стосуються деяких видів судинних рослин, занесених до «Червоної книги України» // Укр. ботан. журн. – 2013. – Т. 70, № 2. – С. 238-247.

6. Невский С.А. Род Живокость или Шпорник – *Delphinium* L. // Флора СССР. Т. 7. – М. – Л., 1937. – С. 99-183.

7. Пуринг Н. Весенняя экскурсия в Крыму // Тр. ботан. сада имп. Юрьевск. ун-та. – 1900. – Т. 1, вып. 4. – С. 190-201.

8. Цвелев Н.Н. Род Живокость – *Delphinium* L. // Флора Восточной Европы. Т. 10. – СПб: Мир и семья, 2001. – С. 66-74.

9. Becker A. Beiträge zu meinen Verzeichnissen der um Sarepta und am Bogdo vorkommenden Pflanzen und Insekten, und Beschreibung einer Mylabris-Larve // Bull. Soc. Imp. Nat. Moscou. – 1880. – 55, 1. – S. 145-156.

10. McNeill J., Turland N.J. Major changes to the code of nomenclature – Melbourne, July 2011 // Taxon. – 2011. – Vol. 60, № 5. – P. 1495-1497.

11. McNeill J., Barrie F.R., Buck W.R., Demoulin V., Greuter W., Hawksworth D.L., Herendeen P.S., Knapp S., Marhold K., Prado J., Prud'homme van Reine W.F., Smith G.F., Wiersema J.H., Turland N. (eds. & comps.). International Code of Nomenclature for algae, fungi, and plants (Melbourne Code), adopted by the Eighteenth International Botanical Congress Melbourne, Australia, July 2011 // Regnum Vegetabile. Vol. 154. – Königstein: Koeltz Scientific Books, 2012. – 240 p.

12. Škoda B. Taxonomic comments on the «Flora of North America north of Mexico», vol.2, with some nomenclatural combinations for *Pteridophyta* // Preslia. – 1997. – Vol. 68, № 4. – P. 341-359.